

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73).

4. Про безоплатну правову допомогу. Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст. 577).

Бурак Марія Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Конончук Артур Олегович,

провідний фахівець відділу організації служби Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії в галузі права

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНА, ЯКА ВПЛИВАЄ НА КВАЛІФІКАЦІЮ ЗЛОЧИНУ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

24 лютого 2022 року сталося вторгнення та розпочалася відкрита, повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти незалежної України, яка супроводжується бойовими діями по всій території нашої країни. У той же день, Президентом Зеленським було підписано Указ про введення в Україні воєнного стану [1], який був затверджений Верховною Радою України.

Втім, на превеликий жаль, військові дії агресора в багатьох випадках спрямовані на мирне населення, об'єкти цивільної інфраструктури, що породжує страх за своє життя та здоров'я, змушує людей полишати свої домівки та майно. Нерідко такі обставини використовуються зловмисниками з метою фактично безперешкодного заволодіння цим майном шляхом проникнення до квартир, житлових будинків, офісів чи закладів торгівлі. Мають місце й випадки відкритого заволодіння чужим майном, у тому числі із застосуванням насильства. Суспільна небезпечність таких дій істотно підвищується в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Факти мародерства в умовах воєнного стали значно поширеними і фіксуються в багатьох регіонах нашої країни. Водночас достатня м'якість засобів кримінально-правового реагування на такі дії підштовхує громадян самостійно чинити «справедливість», а фактично – самосуд, над мародерами. До прикладу, в Нетішині Хмельницької області люди спіймали мародера та прив'язали його до

стовпа за допомогою скотчу зі спущеними штанами. У Таврійську Херсонської області ввіймали та покарали чергових мародерів [2].

За даними поліції мародерів зловили в Лубнах, Кременчуці та Полтаві. Ситуація настільки загострилася, що мер міста Охтирка Сумської області публічно заявив, що за мародерство будуть розстрілювати на місці. Мародерство є неприпустимим у цивілізованій країні явищем, а ефективна боротьба з його проявами становить одне із нагальних завдань для держави [2].

Відтак, серед значної кількості питань, які потребували негайного вирішення, постало й питання щодо прийняття відповідних законів, які б змінили Кримінальний кодекс України (КК), в частині посилення кримінальної відповідальності за ряд злочинів, вчинених в умовах воєнного стану.

Відповідно, одними з таких законів стали: «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» №2113-IX та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» №2117-IX від 3 березня 2022 року [2; 3]. Вбачаємо за доцільне встановити, що означає вчинення злочину в умовах воєнного стану як обставина, яка обтяжує покарання або впливає на кваліфікацію злочину, а також з якою метою були внесені такі зміни.

Так, 7 березня 2022 року Законом № 2117-IX внесено зміни до КК щодо посилення відповідальності за злочини за ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, вчинені в умовах воєнного стану. Це основні майнові злочини, які завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Наприклад крадіжка – ч. 1 ст. 185 КК до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання від штрафу 17 тис. грн. до обмеження волі строком до 5 років. Лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185), з проникненням у житло або інше володіння (ч. 3 ст. 185) чи у великому, особливо великому розмірі (ч. 4, 5 ст. 185) – передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі [4].

Наразі крадіжка, учинена в умовах воєнного або надзвичайного стану – є особливо кваліфікованим складом злочину. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану – одразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років.

Крім того, аналогічні зміни 8 березня 2022 року передбачені й за грабiж, розбiй, вимагання, а також розтрати й заволодiння майном шляхом зловживання службовим становищем (корупційний злочин), якi вчиненi в умовах воєнного або надзвичайного стану. Всi цi злочини квалiфiкуються одразу за ч. 4 вiдповiдної статтi (186, 187, 189, 191 КК) як особливо квалiфiкованi.

Ишим Законом №2113-IX, що також набув чинностi 7 березня 2022 року, викладено в новiй редакцiї ст. 111 та 113 КК, якi передбачають кримiнальну вiдповiдальность, вiдповiдно, за державну зраду та диверсiю.

Щодо квалiфiкацiї вчинення злочину в умовах воєнного стану, то варто сказати, що за особливо квалiфiкованi злочини вiдповiдними частинами статей КК передбачено значно бiльшi покарання. Тобто, призначаючи покарання за квалiфiкованi й особливо квалiфiкованi склади злочинiв, суд ураховує всi iншi пом'якшуючi або обтяжуючi обставини, крiм тих, якi є ознаками такого складу. До прикладу, якщо крадiжка в умовах воєнного стану за цiєю ознакою вже квалiфiкована за ч. 4 ст. 185 КК, то вчинення злочину в умовах воєнного стану – вдруге не враховується як обтяжуюча обставина, бо воно вже враховано при квалiфiкацiї. Це правило передбачено ч. 4 ст. 67 КК [4].

Що стосується всiх iнших злочинiв, по яких подiбних квалiфiкованих складiв (вчинення в умовах воєнного стану) в КК спецiально не передбачено, – то в разi їх учинення, вони квалiфiкуються як звичайно – за вiдповiдною статтею або частиною.

Також, на сьогоднiшнiй день не передбачено подiбного квалiфiкованого складу за шахрайство (ст. 190 КК). Частини 2-3 цiєї статтi передбачають iншi квалiфiкованi та особливо квалiфiкованi склади (повторно, або за попередньою змовою групою осiб, або таке, що завдало значної шкоди потерпiлому – ч. 2; у великих розмiрах, або шляхом незаконних операцiй з використанням електронно-обчислювальної технiки – ч. 3; в особливо великих розмiрах або органiзованою групою – ч. 4).

Втiм, якщо суд визнає особу винною за вчинення такого злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану – це враховується при призначеннi покарання. Тобто покарання – буде ближчим до максимальної межi, передбаченої вiдповiдною статтею [4].

Вiдповiдно до Закону № 2117-IX, метою посилення кримiнальної вiдповiдальностi є: закрiплення у частинах четвертих статей 185 (крадiжка), 186 (грабiж), 187 (розбiй), 189 (вимагання) та 191 (привласнення, розтрата майна або заволодiння ним шляхом зловживання службовим становищем) КК квалiфiкуючої ознаки

вчинення зазначених діянь «в умовах воєнного або надзвичайного стану»; підвищення мінімальної межі покарання за мародерство (стаття 432 КК) з трьох років позбавлення волі до п'яти, при цьому максимальна межа цього покарання не змінилася (десять років) [4].

Таким чином, Законом № 2117-IX було посилено кримінальну відповідальність за мародерство у широкому значенні цього терміну (не тільки за мародерство як воно визначено самим КК у статті 432 – викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених, а й викрадення поза межами поля бою і майна не тільки загиблих чи поранених). Таке розширення юридичного контексту мародерства має підґрунтя у Положенні про закони і звичаї війни на суходолі, що є додатком до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року. Так, відповідно до статті 28 цього Положення мародерство у місті чи місцевості, навіть у випадку, якщо його взяти штурмом, забороняється. У контексті Закону № 2117-IX мародерством у широкому розумінні, окрім визначених у статті 432 КК діянь, слід вважати також присвоєння майна цивільного населення будь-якими особами, у тому числі російськими військовими, у районах вогневого ураження, тимчасової окупації або проходу військ, а також саме з використанням умов воєнного або надзвичайного стану [4].

Щодо ознаки вчинення злочину в умовах воєнного стану, то в цьому контексті, слушною видається позиція О. Кравчука та Д. Михайленка, які зазначають, що законодавець уживає дещо різні поняття в ст. 67 КК – «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану», а в нових кваліфікуючих ознаках ст. 185, 186, 187, 189, 191 – «в умовах воєнного стану або надзвичайного стану» [4].

Крім того, у нових редакціях статей 111 (державна зрада), 113 (диверсія) також уживається поняття «в умовах воєнного стану». Водночас Закон № 2113-IX, яким ці статті викладено в новій редакції має назву «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану». Тобто застосовано поняття «дія режиму воєнного стану».

Тож, судовій практиці належатиме визначити, чи є ідентичними поняття «з використанням умов воєнного стану» та «в умовах воєнного стану». При цьому буде визначено, чи будь-яке вчинення злочину в період дії режиму воєнного стану буде утворювати кваліфікуючу ознаку конкретного злочину чи обтяжуючу обставину за ст. 67 КК.

Таким прикладом, на думку О. Кравчука та Д. Михайленка є: умисне побутове вбивство в місцевості, де немає воєнних дій – хоча і вчинене в період дії режиму воєнного стану, однак не є використанням

умов воєнного стану. Щодо такого злочину цієї обтяжуючої обставини немає [4].

Навпаки ж, державна зрада або диверсія, навіть у місцевості, у якій до цього немає воєнних дій – учиняється в період дії режиму воєнного стану. Такі злочини очевидно пов'язані з воєнним станом (адже йдеться про зраду на користь ворога або про диверсію в його інтересах). Тому щодо цих злочинів умова воєнного стану є кваліфікуючою однакою незалежно від місця їх учинення. Тобто всі злочини державної зради або диверсії в період дії правового режиму воєнного стану необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 111 або ч. 2 ст. 113 КК відповідно. Щодо диверсії, звернемо увагу, що в ч. 2 ст. 113 КК йдеться про вчинення злочину в умовах воєнного стану або «в період збройного конфлікту». Наявність темпоральної ознаки періоду збройного конфлікту нині не викликає сумнівів [4].

Щодо майнових злочинів, то хоча законодавець і вживає ту саму ознаку «в умовах воєнного стану», на переконання О. Кравчука та Д. Михайленка, не завжди буде простежуватися зв'язок із воєнним станом. Зокрема, вчинення майнового злочину в умовах воєнного чи надзвичайного стану може мати місце, наприклад, у районах вогневого ураження, тимчасової окупації або проходів військ, а також і поза межами згаданих районів. До прикладу, учиненим в умовах воєнного стану слід уважати такі викрадення чужого майна, які вчинені щодо осіб, які переміщуються у більш безпечні регіони України чи щодо їх майна, щодо майна, осіб, які тимчасово залишили житло без контролю для укриття в безпечному місці. Якщо ж викрадення відбулося хоча й під час дії режиму воєнного стану, але поза межами зазначених вище районів та без будь-якого використання умов воєнного стану, то навряд чи доцільно застосовувати відповідну кваліфікуючу ознаку та ознаку, що обтяжує покарання [4]. Переконані, що таке тлумачення відповідає меті посилення кримінальної відповідальності за злочини проти власності, яка відображена у пояснювальній записці до відповідного законопроекту, що став Законом № 2117-IX, утім, наступна судова практика, безперечно, визначить напрямок застосування цієї кваліфікуючої ознаки по майнових злочинах.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. №64/2022/. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : пояснювальна записка до проекту Закону України від 3 берез. 2022 р. № 2117-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1243626>.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 3 берез. 2022 р. №2113-IX. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>.

4. О. Кравчук, Д. Михайленко. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. URL: <https://pravo.ua/voie№№yi-sta№№-iak-obstavy№№-iaka-vplyvaie-№№-kvalifikatsiiu-zlochy№u-ta-pryz№ache№№ia-pokara№№ia/>.

Васильєв Андрій Анатолійович,

професор кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1 Харківського
національного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛІЗАЦІЮ РОЗКРАДАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

Війна випробує на міцність не тільки наше суспільство в цілому, а і моральні якості окремих громадян зокрема. У той час, як наші воїни боронять рідну землю, а небайдужі громадяни намагаються всіма силами допомогти, підтримати як Збройні Сили України, так і цивільне населення, знаходяться й ті, хто нехтуючи потребами нужденних, користується нагодою збагатитися. Маються на увазі особи, що вчиняють протиправне заволодіння чужим майном в умовах воєнного або надзвичайного стану або здійснюють нецільове використання гуманітарної допомоги. Слід вказати, що термін «гуманітарна допомога» увійшов у наше життя та міцно укорінився разом із війною, адже з самого її початку була зрозумілою неможливість держави самостійно впоратися з тими викликами, що постали перед населенням.

Усвідомлюючи масовість вищезазначених явищ, пропонується розглянути питання внесення відповідних змін та доповнень у Кримінальний кодекс України (далі – КК України), що узгодили б норми законів, спрямованих, з одного боку, на протидію правопорушенням проти власності – «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» (набрав чинності 07.03.2022) [1], а з іншого – за незаконне використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку, благодійних пожертв або безоплатної допомоги – «Про внесення змін